



REPRO: NAMU

Výtvarný návrh k filmu Jurij Norštejna Plášť.

Sníh na trávě

Známý ruský animátor původně koncipoval svoji knihu jako odbornou, určenou pro studenty a další tvůrce a výtvarníky. Ovšem suma jeho znalostí a názorů tak originálně zasazuje animovanou tvorbu do kontextu dějin umění, že potěšení z četby budou mít i laičtí milovníci umění. Český překlad Jana Kubíčka ve dvou svazcích vydává Nakladatelství Akademie múzických umění (NAMU). Naše ukázka přibližuje Norštejnovo potýkání se s Gogolem. Animovaná podoba povídky Plášť začala vznikat v roce 1981 a i po třiceti letech zůstává nedokončena.

1 Film podle textu se nedá dělat tak, že se do něho ponoříte a hledáte v něm odpovědi jako na konci učebnice

Pořád ve mně přžívá ta hrůza, kterou jsem zažil, když jsem četl Gogola. Hrůza pubertáka. Vlastně si pamatujeme všechny naše děsivé dětské sny a stále se k nim navracíme.

I já si pamatuji pár takových snů... A když jsem na hranici svých sil, vzpomenu si na ně, dostanu se do stavu naprosté nepřítelnosti a jediné s tímto pocitem mohu pracovat. Existuje ještě něco silnějšího a děsivějšího než realita, v níž žijeme. Tento návrat k hrůze mně dává víc, než kdybych usilovně pročítal Gogolův text a pokoušel se v něm hledat odpovědi jako na konci učebnice. Film se nedá dělat podle textu.

Je nutné, aby ve vás stále žil ten mocný pocit, který jste kdysi zažili; když odumře, musíte skončit s filmem. Měl jsem hrůzu z věty Akakije Akakijeviče: „Nechte mě, proč mi ubližujete?“ – „Ubližujete“ může říct jediné dítě, ale ne dospělý člověk. A v dětství mě tato neslučitelnost postavy a slova zasáhla více než příběh o ukradeném plášti a mrtvém úředníkovi. Neslučitelnost i nečekanost, o níž jsem hovořil ve spojení s animací. A skrze nesoulad bleskově prosakuje absolutní fyzická věrohodnost. Zde je moment pravdy, pravdivosti umění. Vzpomínám na prostředí, v němž jsem četl tuto Gogolovu větu. My, kluci, jsme rádi sedávali na kládách naproti zašlým oknům tkalcovny, kde se pracovalo na tři směny. Z oken vycházelo skomírající žluté světlo slabých žárovek.

Tichý večer, dvůr, soumrak, světlo z oken továrny, kde se v pravidelném rytmu, přesně na zlomek vteřiny, pohybovaly tkalcovské stroje, za nimiž přecházely tkadleny. Hodiny jsem okouzleně pozoroval, jak sledují pohyb rámu a snaží se zachytit nit – čtyři kroky dopředu, čtyři dozadu – odstoupit, naklonit se... naklonit se..., aby se podařilo... navázat... navázat... přetrženou přízi, nit osudu. Zdálo se mi, že se jim nepodaří navázat přízi a dojde k něčemu strašlivému. Ale jím se to vždycky podařilo a já si s ulehčením oddechl. A znovu: čtyři kroky vpřed a... vzad, vpřed... a vzad.

Stavy zmizely v nenávratnu a ztratily se v olejnatém vzduchu jako odraz v zrcadlech stojících proti sobě – věčnost toho pohybu, nikdy neustávajícího, dokonce ani v mém snu... pravidelný klapot textilních strojů procházel celým mým dětstvím. A zašlé světlo žárovek ve špinavě šedých kovových kuzelech visících po celé délce stavu, vůně proolejované vaty a večer a prach a opilecké výkřiky... Z toho všeho je Plášť a ze všeho nejméně z pročítání Gogola.

2 Při nepřetržitém bzučení a klapotu tkalcovských stavů

Scházeli jsme se večer a při nepřetržitém bzučení a klapotu tkalcovských stavů jsme četli Gogolova Vije. V dětství to byla, bezpochyby, ta nejhrůzostrašnější historka.

Plášť jsem četl taky tam.

Replce „Nechte mě. Proč mi ubližujete?...“ jsem velmi dobře rozuměl. Tehdy jsem se na tuto větu díval zdola nahoru: jak může být dospělý člověk ubližován? To je přece moje věta, to já mohu přijít k mámě a říct: ubližovali mi. Ale dospělý si přece nemá komu stěžovat.

Mně?... Já přece nejsem stvořitel.

Slovo je tajemství. Nevyužívá vnější svět ani hmotu. Všechno získává z temnoty a z prázdnoty. Skrytý tvar slova se projevuje díky božské zvukomalebnosti. Slovo se v mžiku vznášá i povznášá i vás, jeho fonémy jsou dokonce spojeny s jakousi antropologickou harmonií. Je možné, že slovo je vůbec to nejsilnější, co nám může umění dát. Gogol do sebe absorboval veškeré bohatství periodické soustavy našeho života. Prvky, jejichž ozáření se nikdy nezabaví.

Akakij Akakijevič se ve mně zabydlel se všemi svými slabostmi a radostmi, se svými vešmi, podrbáváním i zíváním. On není jen postava. Přesněji řečeno, on je unikátní postava. Je to prostě živý člověk. A film je o narození, životě a smrti... Pokud ovšem bude někdy dokončen...

Pokračování na str. 18

Jurij Norštejn